

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ : เพิ่มพูนความสุข

บทที่ ๒

การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

ผลการเรียนรู้

ใช้ศักยภาพของตนเองที่จะจัดการกับอารมณ์และความเครียดได้อย่างเหมาะสม

สาระสำคัญ

อารมณ์มีส่วนร่วมในการกระตุ้นให้ร่างกายมีปฏิกิริยาโต้ตอบในลักษณะต่าง ๆ บุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูงจะสามารถรับรู้ เข้าใจและจัดการกับความรู้สึกของตนเองได้ดี อีกทั้ง เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น มักจะประสบความสำเร็จและพึงพอใจในชีวิตของตน

จุดประสงค์การเรียนรู้

- รู้และเข้าใจความรู้สึกของตนเองได้ดี
- รู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นได้ดี
- ควบคุมและจัดการกับอารมณ์ และความเครียดของตนเองได้อย่างดีและถูกต้อง
- ประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของตนเอง และสามารถนำไปปรับตัว หรือพัฒนาตนเองได้ถูกต้อง

ขอบข่ายเนื้อหา

ความเครียด (Stress) เกิดจากการที่คนเราต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่มากกระตุ้น การปรับตัวทำให้เกิดความตึงเครียด ความเครียดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดระยะเวลาที่เรามีชีวิตอยู่

ประเภทของความเครียด มี ๒ แบบ คือ

- ความเครียดที่ทำให้คนเราแก้ปัญหาได้ สามารถทำให้มีความสุข

๒. ความเครียดที่เกิดจากการไม่สมหวังตามที่ต้องการ หรือคาดคิดเอาไว้ ซึ่งถ้าสะสมไว้มาก ๆ จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

อาการที่แสดงว่ามีความเครียดสูง

อาการที่แสดงว่ามีความเครียดสูง ได้แก่ รู้สึกเหนื่อยล้า เบื่อหน่าย ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ ความดันโลหิตสูง คับข้องใจ เจ็บป่วยง่าย เบื่ออาหาร หรืออาจกินมากขึ้น ปวดกล้ามเนื้อ เช่น คอ ไหล่ หลัง ไม่มีสมาธิ ปวดท้อง สมรรถภาพทางเพศลดลง เป็นต้น

วิธีการจัดการกับความเครียด

๑. ออกกำลังกายสม่ำเสมอ
๒. ฝึกหายใจให้ลึกและยาว
๓. ฝึกการผ่อนคลายกล้ามเนื้อ
๔. ฝึกทำสมาธิ

นอกจากนี้ในการดำเนินชีวิตควรปฏิบัติ ดังนี้

๑. ยอมรับและเผชิญความเป็นจริงในชีวิต
๒. วิเคราะห์สาเหตุและหาทางเลือกหลากหลายในการแก้ปัญหา
๓. ปรึกษาปัญหากับผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือพ่อแม่ ครู อาจารย์ ผู้ใหญ่ หรือผู้เชี่ยวชาญในการร่วมแก้ปัญหานั้น ๆ
๔. มองโลกในแง่ดี

การจัดการกับอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด

อารมณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดเป็นอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ อารมณ์โกรธ อารมณ์เกลียด อิจฉา ริษยา อาฆาตแค้น พยาบาท เป็นต้น ซึ่งอารมณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดความเครียดเป็นอันตรายต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ จึงต้องควบคุมอารมณ์เหล่านี้

การสร้างสมรรถภาพทางอารมณ์ของตนเอง

๑. ฝึกฝนจิตใจตนเองให้เป็นคนอารมณ์เย็น สุขุม อุดมทน หนักแน่น หักมีอารมณ์ขันซึ่งจะช่วยให้คลายเครียดลงได้
๒. ควบคุมอารมณ์
๓. ระวังอารมณ์โกรธ โมโห จุนเจียว และตอบสนองอารมณ์อย่างเหมาะสม
๔. ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น
๕. ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น
๖. ไม่อาฆาตแค้นพยาบาท รู้จักให้อภัยผู้อื่น
๗. มองโลกในแง่ดี และมองโลกในหลายแง่มุม

ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quatrent E.Q.)

ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถทางอารมณ์ที่จะช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุขและสร้างสรรค์

องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์

กรมสุขภาพจิต ได้กำหนดองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ ๑ ประการ คือ ดี เก่ง และมีความสุข

๑. ดี หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง รู้จักเห็นใจผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งประกอบด้วยความสามารถ ดังนี้

๑.๑ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง

๑.๒ ความสามารถในการเห็นใจผู้อื่น

๑.๓ ความสามารถในการรับผิดชอบ

๒. เก่ง หมายถึง ความสามารถในการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจ สามารถตัดสินใจแก้ปัญหา และแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นซึ่งประกอบด้วยความสามารถ ดังนี้

๒.๑ ความสามารถในการรู้จักและสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง

๒.๒ ความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหา

๒.๓ ความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น

๓. สุข หมายถึง ความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งประกอบด้วย

๓.๑ ความภูมิใจในตนเอง

๓.๒ ความพึงพอใจในชีวิต

๓.๓ ความสงบทางใจ

สรุป

ความฉลาดทางอารมณ์เป็นความสามารถที่จะเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

ความฉลาดทางอารมณ์เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ โกลแมน ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาอารมณ์ไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. รู้จักอารมณ์ตนเอง และแนวทางในการพัฒนาการรู้จักอารมณ์ตนเอง

๒. จัดการกับอารมณ์ตนเอง และแนวทางการศึกษาการจัดการอารมณ์ของตนเอง

๓. สร้างแรงจูงใจให้ตนเอง และแนวทางการสร้างแรงจูงใจให้กับตนเอง

๔. รับรู้อารมณ์ผู้อื่น และแนวทางการฝึกการรับรู้อารมณ์ผู้อื่น

๕. รักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และแนวการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

สาระเพิ่มเติม

ผู้มีระดับคุณภาพอารมณ์สูงจะมีลักษณะนิสัย ดังนี้

๑. รับรู้อารมณ์ของตนเองมากกว่าที่จะกล่าวโทษผู้อื่นหลังสถานการณ์ต่าง ๆ
๒. สามารถแยกแยะระหว่างความคิดกับความรู้สึกได้
๓. มีความรับผิดชอบของความรู้สึกตนเองไม่โทษสิ่งต่างๆ
๔. รู้จักใช้ความรู้สึกเพื่อช่วยในการตัดสินใจ
๕. เคารพในความรู้สึกของผู้อื่น
๖. เข้าใจ เห็นใจ และยอมรับความรู้สึกของผู้อื่น
๗. สามารถควบคุมอารมณ์ไม่ให้โกรธได้ เมื่อถูกกระตุ้นและสามารถแปรความโกรธไปในทางสร้างสรรค์
๘. รู้จักขอบคุณในทางบวกจากอารมณ์ในทางลบ
๙. ไม่ชอบแนะนำ สั่ง ควบคุม วิพากษ์วิจารณ์ ตัดสิน หรือสั่งสอนผู้อื่น
๑๐. หลีกเลี่ยงการปะทะอารมณ์กับคนที่ไม่เคารพความรู้สึกของผู้อื่น

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนศึกษาความฉลาดทางอารมณ์ ในครอบครัวของนักเรียน และตนเอง โดยประเมินตามแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ ให้นักเรียนเขียนรายงานวิเคราะห์ถึงสาเหตุ อาการ การปฏิบัติงาน และเสนอแนวทางในการดูแลและส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์
๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๖ กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน ให้นักเรียนวิเคราะห์ประโยชน์ของความฉลาดทางอารมณ์ต่อการศึกษา การทำงาน ครอบครัว การดำเนินชีวิต พร้อมบอกแนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์
๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๖ กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน ช่วยกันวิเคราะห์วิจารณ์ความฉลาดทางอารมณ์ของเพื่อน พร้อมบอกแนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

กิจกรรมโครงงาน

ให้นักเรียนศึกษาสุขภาพจิตและความเครียดของประชาชนในปัจจุบันจากข่าวหนังสือพิมพ์ และวิเคราะห์สภาพปัญหาโดยเปรียบเทียบกับความฉลาดทางอารมณ์ พร้อมเสนอวิธีการปรับปรุง และพัฒนาสุขภาพจิต

แหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม

หนังสือ

๑. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๕. **คุณเข้าใจผู้อื่นแค่ไหน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
๒. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๕. **คู่มือคลายเครียดด้วยตนเองสำหรับวัยรุ่น**. กรุงเทพฯ : เอส พี พรินท์.
๓. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๕. **คู่มือความฉลาดทางอารมณ์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
๔. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๕. **ค้นหาเข้าใจตนเอง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
๕. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๕. **ทำอย่างไรเมื่อใจเป็นทุกข์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
๖. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๑. **คู่มือส่งเสริมสุขภาพจิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สำหรับครู**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

หน่วยงาน

๑. สมาคมสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย
๒. ฝ่ายจิตเวชในโรงพยาบาลประจำท้องถิ่น
๓. โรงพยาบาลจิตเวช โรงพยาบาลประสาท
๔. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข
๕. วัด โบสถ์ มัสยิด หรือสถานปฏิบัติธรรมต่าง ๆ

เว็บไซต์

๑. <http://www.mahidol.ac.th/mahidol/ra/rapc/psych.htm/>
๒. <http://www.geocities.com/Hollywood/Trailer/5357/>

๓. <http://www.ite.nectec.or.th/nelib/doctors/mental.htm/>

๔. <http://www.geocities.com/spainpsy>

หนังสืออ้างอิง

๑. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๕. คู่มือความฉลาดทางอารมณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
๒. สุขภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. ๒๕๔๓. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปี เรื่อง สุขภาพจิตดีด้วยอีคิว. ม.ป.ท.

ตัวอย่างแบบทดสอบ

๑. ลักษณะอาการที่แสดงว่ามีความเครียดสูง คือ
  - ก. ปวดท้อง ท้องเสีย
  - ข. ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ กลัว
  - ค. ขาดสมาธิ น้อยลง
  - ง. ปวดศีรษะ เบื่อหน่าย นอนไม่หลับ หงุดหงิด
๒. เมื่อมีอาการตึงเครียด มีวิธีแก้ไขอย่างไร
  - ก. พยายามสะกดกลั้นอารมณ์ไว้ชั่วคราว
  - ข. เล่าปัญหาให้พ่อแม่ ครู หรือเพื่อนฟัง
  - ค. ยอมรับเหตุการณ์ต่าง ๆ แม้นใจจะจุ่นมัว
  - ง. แสดงความโกรธออกมาเต็มที่ เพราะถ้าเก็บไว้เป็นอันตราย
๓. ข้อใดไม่ใช่วิธีการลดความเครียดทางอารมณ์
  - ก. อดกลั้นความโกรธ
  - ข. เก็บปัญหาไว้ชั่วคราว
  - ค. ยอมรับผิดเมื่อรู้ว่าตนผิด
  - ง. อย่าตั้งความหวังไว้สูงเกินไป
๔. ข้อใดไม่ใช่ การสร้างเสริมสมรรถภาพทางอารมณ์ของตนเอง
  - ก. การมองโลกในแง่ดี หัดมีอารมณ์ขัน
  - ข. ไม่ยึดความคิดของตนเองเป็นใหญ่ มองโลกหลายแง่มุม
  - ค. ไม่เจ้าคิดเจ้าแค้น อัจฉาริษา
  - ง. เมื่อมีอารมณ์ไม่พอใจ หรือโกรธ แสดงออกทันที

